

Udtryksformer - forord

Udtryksformer er mange ting. Når man har noget på hjerte, som man ønsker at formidle, er det vigtigt at vælge den rigtige form at udtrykke sig på.

Vigtigst er det dog at understrege, at udtryksformer ikke blot er redskaber, men derimod en kompetence - en kompetence med formelle krav, som eleverne skal kende og derfor undervises i.

F.eks. er en planche ikke blot et stykke pap med ting klistret op på. Det er en udtryksform med krav til udformningen.

Området udtryksformer er meget omfattende, og det vil være umuligt at arbejde i dybden med dem alle.

Udvælg udtryksformer, som er relevante at arbejde med for trinnet eller den enkelte klasse.

Når arbejdet med en bestemt udtryksform er slut, er det en god ide, at eleverne placerer en beskrivelse af og kravene til den enkelte udtryksform i deres portfolio. På den måde kan eleven til et hvilket som helst emne/fag checke, om alle krav til den bestemte udtryksform er opfyldt.

Arbejdet med udtryksformer er et væsentligt element i læringsmålene omkring kommunikation inden for sprogfagene:

Yngstetrinnet:

Grønlandsk: "Kan udtrykke sig gennem fortælling, digtning, dramatisering, sang og rytmik."

Dansk: "Kan omsætte mundtlige oplæg og enkle tekster på dansk til ikke-sproglige udtryk såsom illustrationer og mime."

Mellemtrinnet:

Grønlandsk: "Kan bruge hjælpemidler, der støtter kommunikationen, f.eks. stikord og plancher."

"Kan udtrykke sig mundtligt i fortællende, informerende, refererende, kommenterende og argumenterende form."

Dansk: "Kan videregive og fremlægge information om et aftalt emne støttet af illustrationer og anden ikke-sproglig fremstilling."

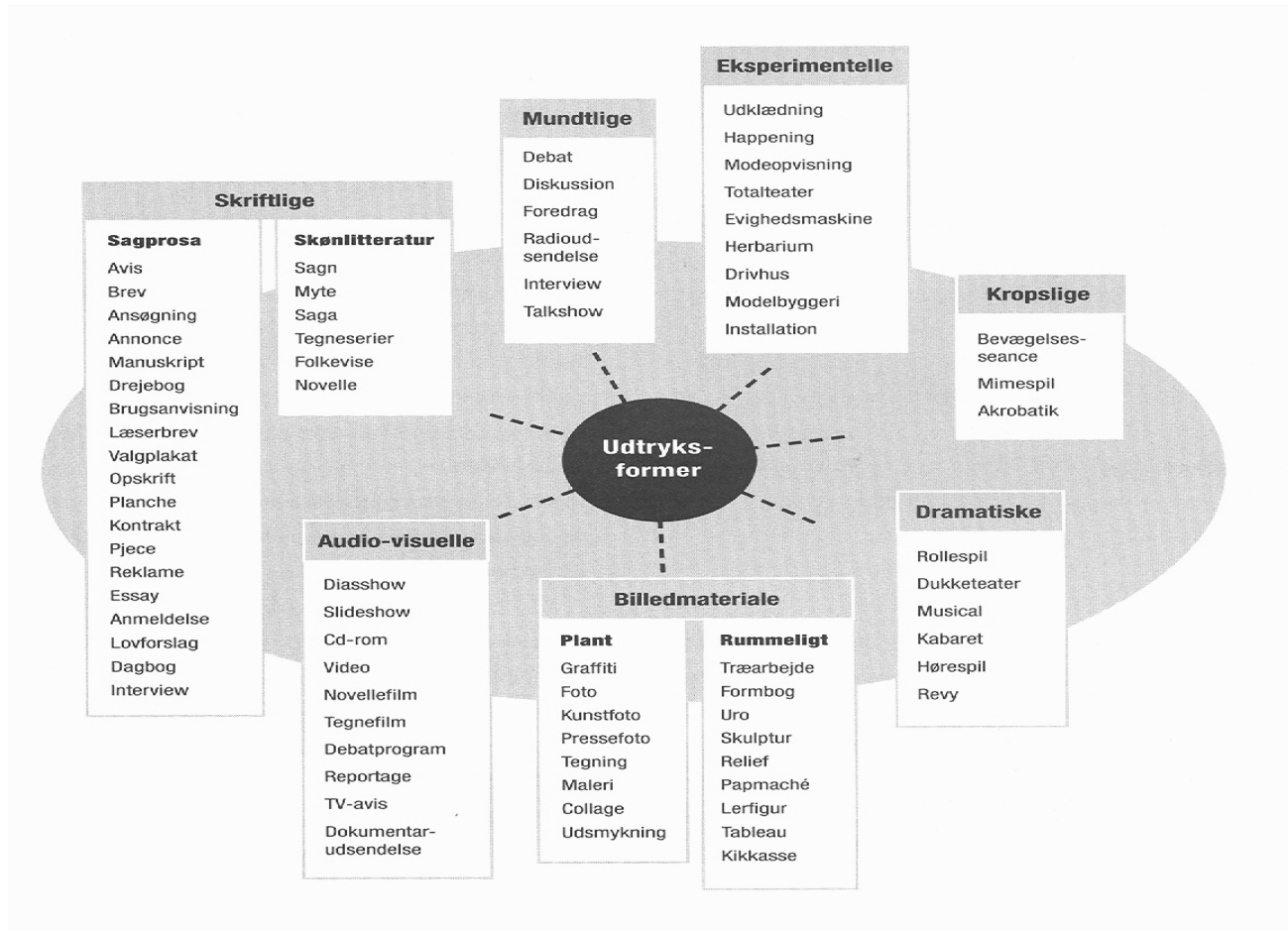
Ældstetrinnet:

Grønlandsk: "Kan fremlægge og formidle stof med bevidsthed om, hvilken form der passer til situationen, og udtrykke sig med personlig sikkerhed og selvstændighed."

Dansk: "Kan se, lytte til og læse forskellige teksttyper og bruge dem som udgangspunkt for selvstændige mundtlige, skriftlige og billedlige fremstillinger, f.eks. referater, rapporter, hjemmesider og videoproduktioner."

Arbejdet med de forskellige former for udtryk skal påbegyndes allerede på yngstetrinnet. Jo flere udtryksformer eleverne stifter bekendtskab med, jo flere valgmuligheder har de, når de skal arbejde med selvstændige emner og projekter.

Nedenstående er en kategoriseret oversigt over forskellige udtryksformer:

(Fra: 'Projekt i dansk - lærervejledning' af Lise Ammitzbøll og Karen Dinesen, DanskLærerforeningen)

På de følgende sider er der en række idéforslag til undervisningsforløb, der omhandler bestemte udtryksformer.

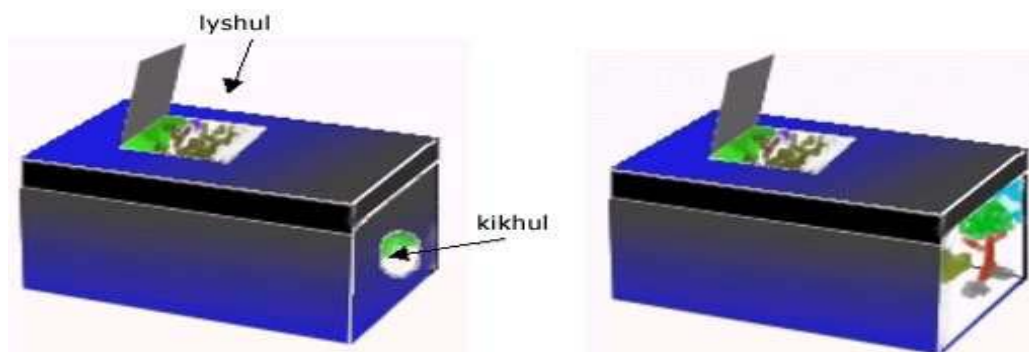
Undervisningsforløbene retter sig primært mod yngste- og mellemtrinnet. Dette betyder ikke, at man ikke kan arbejde med de enkelte udtryksformer på alle trin.

Janet Bentsen Lund
 Pædagogisk medarbejder
 Efteråret 2005

Kikkasse

En kikkasse er en billedlig og rummelig udtryksform, der er oplagt at arbejde med på yngstetrinnet. En kikkasse er, som vist på billedet, en kasse eller skotøjsæske med et landskab el.lign. indeni - kun fantasien sætter grænser.

I kassens låg laves et lyshul. I en af endevæggene laves et kikhul til at kigge ind af.

Følgende undervisningsforløb kan bruges til et tværfagligt forløb med naturfag, grønlandsk/dansk og lokale valg (billedkunst). Det er dog kun kikkasse-fremstillingen, der er beskrevet her.

Beskrivelse:

Eleverne fremstiller en kikkasse af en skotøjsæske med fotografier, tegninger og materialer, der er indsamlet i fjeldet.

Formål:

- at eleverne kombinerer plane og rumlige materialer
- at eleverne anvender viden og erfaring med farver, form og komposition
- at eleverne samarbejder om billedfremstilling
- at eleverne udtrykker sig i billeder

Forberedelse:

Inden besøget i fjeldet får eleverne en lille introduktion til, hvad en kikkasse er, og hvilke ting de skal anvende under fremstillingen.

Eleverne indsamler skotøjsæsker, så der er så mange, at eleverne to og to kan deles om én.

Eleverne inddeles i par. Hvert par skal arbejde sammen gennem hele forløbet.

Eleverne skal have et kursus i brug af digitalkamera. De skal vide, hvordan de betjener det og vejledes i, hvordan de tager gode billeder.

Et godt redskab til at finde gode motiver er søgerammer.

En søgeramme er et lille stykke karton i postkortstørrelse med et 6,5 x 5 cm hul i.

Søgerammen kan eleverne bruge til at udvælge motiver, inden de tager det endelige billede.

Vis eleverne, hvordan de skal anvende søgerammen til at finde motiver med inde i klassen og senere ude i fjeldet. Fortæl dem, at de skal anvende søgerammen, når de skal tage billeder.

Inden eleverne udstyres med et kamera, er det en god idé at, de har fået en instruktion i:

Hvordan de skal holde på kameraet, så de fx ikke kommer til at fotografere deres tommelfinger.

Hvor udløserknappen sidder.

Hvordan blitzten virker osv.

Eleverne får også nogle regler at vide om selve fotograferingen:

Det er vigtigt, at motivet fylder mest i billedet

Motivet skal helst være placeret i centrum af søgeren

Eleverne kan støtte kameraet på f.eks. en sten, så billederne ikke bliver rystede.

Vejledning:

På fjeldturen skal eleverne fotografere, tegne og indsamle ting. Det kan være alle mulige ting, som findes i fjeldet: planter, blomster, dyr, sten, affald, landskaber m.m.

Inden eleverne går i gang med at fotografere, skal de bruge deres søgerammer.

De skal bruge søgerammen, hver gang de vil fotografere et motiv, for at se om motivet er godt.

Holdene skiftes til at låne digitalkameraer. Sæt evt. grænse for, hvor mange billeder, der må tages.

Når holdene ikke fotograferer, tegner og indsamler de materialer.

Efter fjeldturen printes billederne ud.

Eleverne skal nu vælge, hvilke billeder og tegninger de vil bruge i deres kikkasse.

De tegninger og billeder, som børnene vælger at bruge, skal klistres op på karton, inden de bliver klippet ud.

Hvis der er tegninger og billeder, som skal stå op fra bunden eller stikke ud fra væggen, skal de klippes ud med en ekstra flap. Flappen skal være forneden eller i siden, afhængigt af om tegningen/billedet skal sidde i kikkassens bund eller væg. Flapperne kan evt. farves i

bundens/sidens farve. Der skal ikke sættes noget fast på frontens bagside, da denne ikke kan ses, når man kikker ind i kassen.

Kikkassen indvendig:

Kikkassens vægge og loft dekoreres med billeder/tegninger/males, og alle tingene klistres, hænges eller sættes ind i kassen. Der skæres et lyshul i toppen af kassen og et kikhul i den ene ende.

Alle kikkasserne udstilles. Eleverne snakker om, hvorledes de forskellige kikkassers landskaber ser ud. Hvordan er der blevet skabt dybde? Hvordan sidder figurerne fast? Hvilke ting indeholder kassen? Beskriver den et hyggeligt/farligt sted? Osv.

Dukketeater

Dukketeater hører til i kategorien af dramatiske udtryksformer.

Følgende er et eksempel på, hvordan man kan anvende dukketeater som udtryksform i forbindelse det overordnede emne 'Eventyr'. Det er kun delen, hvor dukketeater indgår, der er detaljeret beskrevet.

Beskrivelse:

Eleverne skriver eventyr og fremstiller hånddukker. Hånddukkerne bruges til at fremføre elevernes egne eventyr som dukketeater.

Formål:

- at eleverne samarbejder om eventyrdigtning
- at eleverne udtrykker sig dramatisk

Forberedelse:

Der indsamles vinflasker, så alle elever har hver sin flaske. Derudover samles aviser, garn- og stofrester.

Materialer til hånddukker:

- aviser til papmaché
- tapetklister
- køkkenrulle
- stof- og garnrester
- akrylmaling

Vejledning:

Før eleverne kan gå i gang med selv at digte eventyr, må de kende eventyrgenren. Det er derfor vigtigt, at der arbejdes indgående med eventyr først.

Eleverne deles i grupper (helst 5 i hver gruppe). Hver gruppe skal nu digte et eventyr, som har samme antal personer, som der er elever i gruppen.

Elever på yngstetrinnet kan ikke selv skrive eventyret, så i stedet tegner de en 'drejebog'. Drejebogens tegninger illustrerer eventyrets handling.

Når eventyrets handling er på plads, fordeler eleverne rollerne imellem sig.

Eleverne skal nu lave deres rolle/eventyrfigur som hånddukke.

Fremstilling af hånddukker:

En vinflaske bruges som 'stativ' under fremstillingen af hånddukkens hoved.

En papirkugle af avis på størrelse med en tennisbold placeres øverste. Herefter påsættes avisstrimler smurt med tapetklister. NB - brug lange strimler, der kan række ned på begge sider af halsen!

Ører, næse, øjenbryn, læber og andre ansigtstræk formes af køkkenrulle gennemvædet af tapetklister.

Når papmachéhovedet har en passende størrelse, stilles det til tørre.

Først når hovedet er helt tørt, kan det males.

Hovedet tages af vinflasken ved at dreje og hive. Det er en god idé først at skære igennem papmachéen på halsen med en hobbykniv, så er hovedet nemmere at få af.

Som hår kan man anvende garn. Garnet sættes også fast med tapetklister.

Som 'krop' bruges et stykke stof i passende størrelse. Fold stoffstykket på midten og klip et hul til hovedet. Hænder kan klippes ud i pap og limes fast i stoffets fold på indersiden.

'Kroppen' kan nu dekoreres med andet stof, knapper m.m., så 'kostumet' passer til den rolle, dukken har i eventyret.

Kun fantasien sætter grænser for, hvordan andet udstyr - f.eks. kongekroner, tryllestave o. lign. - udformes.

Opførelse af dukketeater:

Dukketeater kan sagtens opføres uden store kulisser og mange rekvisitter.

'Scenen' kan laves af borde, der stilles lidt væk fra væggen. Hver gruppe kan lave en enkelt kulisse, som hænges på væggen, når de skal opføre deres eventyr.

Har man tid og mulighed, kan man bygge en rigtig dukketeaterscene op og lave flere kulisser.

Planche

Planchen er en meget udbredt udtryksform i skolen. Desværre lever mange af disse plancher slet ikke op til de formelle krav, man kan stille til udformningen af en planche.

På en planche er billederne det vigtigste. Det er dem, der skal bære indholdet. Billederne skal sammen med tekst og farve udtrykke et enkelt og præcist, kort og klart budskab.

Planchen som udtryksform kan med fordel vælges, når man vil fortælle en sags hovedindhold - ikke når man ønsker at beskrive en sag nuanceret og detaljeret.

Beskrivelse:

Eleverne laver en planche om et selvvalgt emne ud fra en række krav, som kan stilles til udformningen af en planche.

Formål:

- at eleverne får kendskab til de specifikke formkrav, der stilles til en planche
- at eleverne udformer en planche korrekt
- at eleverne selektivt udvælger stof og billeder til dette formål

Formkrav til en planche:

- *Billederne* er hjertet i en planche. De bærer indholdet, og valg af synsvinkel er derfor vigtigt. Det skal få hovedbudskabet til at stå så klart som muligt.
- *Billedtekster* skal give nye, supplerende oplysninger til billedet.
- *Øvrige tekster* skal være korte og informative tekster i et enkelt og konkret sprog. De skal alle underbygge budskabet i billeder og grafik.
- *Overskrifter* skal fange opmærksomheden og lede hen mod det væsentlige.
- *Layoutet* skal vise sammenhængen mellem planchens enkelte dele, f.eks. ved farvevalg, valg af overskrifter og valg af typografi.
- *Billedernes placering* skal tydeligt vise sammenhængen med de enkelte elementer.
- En planche skal have en *læseretning*, som afspejler den rækkefølge, man ønsker, at tilskueren skal opfatte planchen i.

(Kilde: Udtryksformer af Signe Holm-Larsen m.fl., Alinea)

Forberedelse:

Inden eleverne selv går i gang med deres planche, skal de have en introduktion til denne udtryksform.

Find en planche, som de ikke selv har lavet. Den må gerne være professionelt fremstillet. Bed eleverne om at tage stilling til følgende spørgsmål:

Hvem henvender planchen sig til?

Hvad er planchens budskab?

Er budskabet enkelt og let at forstå?

Er planchens layout så klart, at man på afstand kan se, hvad den handler om?

Hvordan støtter ord og billeder hinanden?

Hvordan passer farverne til planchens indhold?

Lad til sidst eleverne komme med samlet vurdering af planchen - dens indhold og virkemidler.

Vejledning:

Eleverne vælger selv et emne, de vil lave en planche om. Det må meget gerne være et emne, de har kendskab til i forvejen, da det er planchen som udtryksform, der er i fokus.

Alle elever får udleveret elevarket på næste side som opskrift/huskeseddel.

Vælg sammen med eleverne, hvilket format og materiale de enkelte plancher skal have.

Lad eleverne starte med at finde billeder til deres planche. Billederne kan de lede efter i ugeblade, aviser, reklamer, kataloger eller på Internettet.

Kræv, at de er meget selektive i deres udvælgelse og begræns evt. antallet af billeder, der må være på planchen.

Først når eleverne har valgt billeder og skrevet billedtekster, skriver de planchens øvrige tekst.

Sæt stor fokus på selve layout-processen. Eleverne skal være bevidste om farvevalg, skrifttyper og billed- og tekstplacering.

Beslut sammen med eleverne, hvor plancherne skal udstilles.

Evaluerings:

Når alle plancher er færdige og hængt op, skal klassen vurdere om deres egne plancher lever op til de formkrav, der er blevet stillet.

Lad evt. først den enkelte elev selv begrunde, hvordan hans/hendes planche lever op til de stillede krav.

De andre elever må herefter stille uddybende spørgsmål og give respons.

At lave en planche - elevark

Når du skal lave en planche, skal du bruge følgende opskrift:

Før du begynder på selve planchen:

- Tænk over, hvad du vil fortælle med din planche, og hvem du vil fortælle det til.
- Lav research om dit emne.
- Gå på jagt efter egnede billeder i f.eks. ugeblade, aviser, reklamer, kataloger eller på Internettet.
- Vælg en størrelse format og et materiale, der passer til dit emne og dets omfang.

Når du laver din planche:

- Start med at lave en blyantskitse af, hvad der skal placeres hvor og hvordan på planchen. Det kaldes et *rough*.
- Bestem dig for hvilke farver og skrifttyper, du vil bruge, så de passer til budskabet i din planche.
- Sæt billeder og tekst op. Prøv forskellige placeringer, vælg den, du synes, virker bedst. Husk at tænke på læseretningen, altså hvilken rækkefølge tilskueren skal se/læse tingene i.
- Vælg en måde at lave ramme på; det kan gøres med f.eks. farver, papir eller andre materialer.
- Overvej, om det giver en særlig effekt enkelte steder at bryde rammen.
- Lim billeder og tekster fast på planchen.
- Vis evt. forbindelseslinjer med andre materialer f.eks. garn og nåle.

Når du er færdig med din planche:

- Overvej, hvor du vil udstille din planche. Udstil den et sted, hvor den rigtig kommer til sin ret.

(Kilde: Udtryksformer af Signe Holm-Larsen m.fl., Alinea, 1999)

Foredrag

Foredrag er en mundtlig udtryksform, som eleverne skal opnå sikkerhed i på mellemtrinnet. Følgende forløb er dog mest velegnet til ældste mellemtrin eller ældstetrinnet.

Et foredrag er et længere mundtligt indlæg, hvor man ikke alene beretter om og beskriver en sag. Man nævner også, hvad både man selv og andre mener, og man fortæller hvorfor. Et foredrag kan understøttes af AV-midler eller kombineres med andre udtryksformer.

Beskrivelse:

Klassens fælles emne er sport. Eleverne arbejder sammen to og to om at holde et foredrag om en bestemt sportsgren.

Formål:

- at eleverne udtrykker sig levende og konkret mundtligt
- at eleverne lærer at bruge ordkort
- at eleverne bliver bevidste om afsender/modtager forhold
- at eleverne opnår sikkerhed i at understøtte deres foredrag med diverse virkemidler

Forberedelse:

Inden I starter på forløbet, skal eleverne vide, at foredraget er selve målet for forløbet. Derfor er det vigtigt, at eleverne ved, hvilke krav, du som lærer, stiller til deres foredrag.

Stil krav om:

- at eleverne skal bruge ordkort under foredraget
- at de bruger AV-midler til at understøtte indholdet
- at der i foredraget indgår analyse, vurdering og argumentation

På det medfølgende elevark står nærmere beskrevet, hvordan eleverne skal holde deres foredrag.

Vejledning:

Start forløbet med en brainstorm om sportsgrene.

Sæt eleverne sammen to og to eller lad dem selv vælge, hvem de vil arbejde sammen med. Sammen beslutter parret, hvilken sportsgren de vil beskæftige sig med.

Eleverne undersøger og udforsker deres sportsgren. Lad dem bruge bøger, aviser, internettet, tv-udsendelser m.v.

Stil evt. krav om, at eleverne interviewer en person, der dyrker sporten, eller én, der er træner.

Det er op til eleverne selv at finde så mange oplysninger som muligt.

Sæt på forhånd en dato for, hvornår eleverne skal holde deres foredrag. Lad dem evt. holde deres foredrag for klassens forældre ved et aftenarrangement.

Lad dem selv lave en tidsramme for deres arbejde. Det er vigtigt, at de sætter tid af til at forberede deres foredrag.

Sørg for, at de har små stykker karton til rådighed til deres ordkort. Vær også behjælpelig med AV-udstyret.

Evaluering:

En mulig måde at evaluere forløbet på er at optage eleverne på video, når de holder deres foredrag.

Se videoen sammen i klassen. Lad de elever, der 'er på' starte med at bedømme deres egen indsats.

Lad dem bedømme: hvad der gik godt, hvad var svært og hvad kunne gøres bedre næste gang.

Bagefter må de andre elever i klasse give deres respons.

Fasthold hele tiden eleverne på, at de evaluerer ud fra de mål, der på forhånd var fastsat. Saml op på evalueringen til sidst og lav evt. en skriftlig bedømmelse til hver elev ud fra den respons, de har fået.

At holde et foredrag - elevark

Når du skal holde et foredrag, skal du følge følgende opskrift:

Før dit foredrag, må du overveje følgende:

- Dit emne, din målgruppe, synsvinklen og budskabet - så er der bedre mulighed for at overbevise.
- Disponér dit foredrags indhold - skær det overflødige væk, sæt resten i en logisk rækkefølge.
- Hvordan kan sproget gøres klart og konkret? - når man har forberedt, hvad man vil sige hvornår og hvordan, kan man bedre undgå for mange øh'er.
- Hvilke AV-midler egner sig bedst til emnet? - prøv om og hvordan de virker inden foredraget.
- Giv dig god tid til at lave ordentlige ordkort. Et ordkort er en huskeseddel med de vigtigste punkter, der giver dig større frihed end et gennemskrevet manuskript.
- Lav et "hand out", dvs. en udskrift af oversigtsstof - del det ud til tilhørerne, så de hele tiden kan følge med på det overordnede plan.

Under selve foredraget:

- Præsenter dig selv, men gør det kort. Kun det skal med, som har betydning for foredragets emne.
- Begrund emnet for tilhørerne. Fortæl, hvorfor du synes, at de skal vide mere om netop det emne.
- Fortæl, hvordan du vil gå frem, og om du helst vil have spørgsmål undervejs eller til sidst.
- Fortæl om emnet. Gør din fremstilling så levende og konkret som muligt.
- Brug god tid på det, der er svært at følge med i, fx statistikker og andet talmateriale.

Efter foredraget:

Læg op til en debat, hvor tilhørerne kan stille spørgsmål om emnet. Det kan være svært at bevare overblikket, for spørgsmålene kender man jo ikke på forhånd. Her er nogle gode råd:

- Hvis der er mange, der gerne vil spørge om noget, eller hvis man ikke kender forsamlingen, kan en ordstyrer hjælpe med at holde orden på, at spørgerne kommer til i rækkefølge og ikke bliver overset - spørg en, både du og forsamlingen kender, om han eller hun vil hjælpe.
- Lyt opmærksomt til, hvad der spørges om, så du svarer på det, spørgsmålet drejer sig om.
- Hvis du er i tvivl om, hvad spørgeren egentlig mener, kan du fx sige: "Skal jeg forstå dit spørgsmål sådan, at..."
- Svar på én ting af gangen. Hvis du ikke kan huske, om du har svaret på det hele, spørg så til sidst, om du har fået det hele med.
- Del gerne dit svar op i "jeg er enig i..." og "jeg er uenig i..."
- Bliv ikke nervøs. Tilhørerne spørger, fordi de er interesserede i det, du har sagt - ikke fordi de vil genere dig.

(Kilde: Udtryksformer af Signe Holm-Larsen m.fl., Alinea, 1999)